

La casa barcelonina en el segle XIII: l'exemple de la familia Dufort

Carmen BATLLE
(Universidad de Barcelona)

L'estudi de la casa urbana medieval es fa difícil per la impossibilitat d'excavar en zones encara habitades avui dia, i hem d'acontentar-nos amb els escassos vestigis existents, com els conservats en l'anomenat palau de Benrenguer d'Aguilar al carrer Montcada, seu del Museu Picasso, i en altres edificis veïns.

Per tant, és necessari recórrer a la documentació per a conèixer com era una casa benestant de la Barcelona medieval, però malauradament del segle XIII només n'hem trobat una sola descripció, que correspon a la casa de Berenguer Durfort * descrita el 1259 amb motiu d'un plet. Altres documents del mateix segle referents a obres o a discussions sobre parets migeres i algunes notícies contingudes en els testaments i els inventaris ens permeten generalitzar i així poder descriure la casa dels barcelonins benestants, ciutadans com els Durfort i Grony, o drapers com els Banyeres; però és impossible tractar de la vivenda i de la forma de vida dels homes dels estaments inferiors per manca de dades semblants.

En general, la casa barcelonina sembla de reduïdes dimensions, però susceptible d'ampliacions mitjançant l'edificació dels cortals o horts annexos i l'adquisició de cases veïnes quan era necessària per l'augment de la família. Un exemple d'aquest darrer sistema el tenim en el cas de la propietat de Pere de Blanes, mort el 1239, finca que constava de quatre cases unides i proveïdes de dues torres als angles de la façana i una part construïda sobre arcs per damunt del riu Merdançar, amb permís del rei Jaume I. A la mort d'ell i per pròpia voluntat, les diverses parts del conjunt es tornaren a separar per repartir la finca entre els seus quatre fills.

---

* Aquest treball forma part d'una monografia que preparem sobre la familia Durfort.

La casa de Pere de Blanes no era l'única fortificada del barri, sinó que ho eren també la dels Grony vora el carrer del seu nom encara existent, i la de Martí de Montcada, alguns elements de la qual perduren en l'edifici del Museu Picasso, ambdues aixecades a la Vilanova de la Mar, com la de Pere de Blanes i les dels Durfort. Eren imprescindibles la fortificació i la protecció dels baixos amb pedra quan es construïen cases importants fora els murs antics, per les necessitats de defensa, fins a l'edificació del nou recinte emmurallat de la segona meitat del segle XIII.

En aquesta época les cases tenien poca alçada, només un pis i les golfes sota una teulada de doble vessant, i eran estretes, perquè segurament la seva amplada era la de la biga travessera sobre la qual s'aixecaven les parets del pis superior de tàpia amb entramat de fusta. Quant a l'interior, l'única casa que podem analitzar a base d'una descripció contemporània és la de Berenguer Durfort habitada per una família nombrosa el 1259: el propietari, la seva segona esposa i els fills, i Bernat, nascut del primer matrimoni de Berenguer, amb la seva esposa Elisenda i amb dues germanes encara per casar, servents i esclaus sarraïns.

Aquesta casa estava situada al carrer de Berenguer Durfort, després anomenat només Durfort i per fi el segle XV d'Abaixadors, que és el nom que encara perdura, molt a la vora de l'església romànica de Santa Maria del Mar i del començament del Born. És natural que el carrer rebés el nom del propietari urbanitzador d'aquesta zona, un arenal cedit pel rei Pere el Catòlic a la canonja de Barcelona el 1210. Com que els canonges ho establiren a alguns particulars, entre els quals destaca en Guillem Durfort com a més important, aviat s'hi va formar la gran Vilanova de la Mar. Aquí, el ric Guillem hi devia aixecar una bona casa situada segurament al lloc on subsistia fapoc un edifici senyorial amb vestigis d'una torre a la cantonada del carrer Durfort o Abaixadors amb el d'en Jupí¹, mentre la segona branca del llinatge, la de Berenguer, construïa la seva més a la vora de l'església de Santa Maria i, amb permís reial, edificava un forn a la part més propera al Born amb unes cases establertes a diversos menestrals². La propietat dels Durfort era tant extensa que el 1261 Romeu Durfort, fill de Guillem i per tant pertanyent a la primera branca del llinatge, es referia a «la vila nostra de mar».

Dividida aviat la família Durfort en dues branques, com hem dit, ara només ens interessa la segona, la derivada de Berenguer Durfort

¹ F. CARRERAS CANDI, *La Via Layetana*, Barcelona, 1913, pp. 66-67; *ibid.*, *La ciutat de Barcelona*, s.a., p. 761, 1 fig.; A. DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història*, II, 2.ª ed., Barcelona, 1973, pp. 284 y 287.

² C. BATLLE GALLART, *Contribució a la història dels oficis de Barcelona: els carnisseros del segle XIII*, «Quaderns d'Estudis Medievals», 5 (1981), p. 316.

i la seva esposa Berenguera, filla de Bernat Ferrer. Casats el 1227, els esposos tingueren cinc noies i l'hereu, anomenat Bernat com el seu avi matern, i es preocuparen de col·locar-los bé: Guillem es casà amb Bernat de Vic³, canvista abans de 1254, Berenguera amb Pere d'Orta, cavaller, el 1255 amb un dot de 1.000 morabatins, Elisenda el 1265 amb Bernat Romeu i amb el mateix dot, i Sança amb Gillem Sarroca, escrivà reial⁴, el 1268, mentre Alamanda fou monja de Sant Pere de les Puelles.

L'hereu, Bernat, es casà tres vegades i només tingué descendència del tercer matrimoni, perquè de la primera esposa el separà la intransigència del seu pare i la segona morí tot seguit. El primer enllaç el realitzà el 1254 amb Elisenda, filla del ric ciutadà Guillem de Lacera, que la dotà amb 1.400 morabatins en presència del famós canonge barceloní Pere Albert o Arbert⁵. Amb motiu de contraure núpcies, Berenguer, un any abans li havia fet donació de part dels seus béns per donar mitjans de vida al seu primogènit: unes cases amb les seves pertinències i celler, amb el forn i tots els censos i honors propietat de Berenguer vora l'església de Santa Maria del Mar, i a més deu mujades de vinya que eren al territori de Barcelona vora el Torrent Pregon⁶. La vivenda esmentada, com es dedueix de les discussions posteriors, sembla ser la mateixa casa paterna, on varen conviure una dotzena de persones quan Berenguer es tornà a casar al cap de poc temps.

El conflicte sorgí aviat a casa i agreujà la situació tibant ja existent entre els dos consogres per qüestió d'interessos, però sembla que la culpa del plet i la separació del jove matrimoni ha de recaure en

³ Guillem rebé un dot de 1.100 auris o morabatins i a la mort del pare una copa d'argent llegada en el seu testament. Es veu que vivia a Girona, on el 28 de desembre de 1269, un cop mort el seu pare, signà una renúncia a tots els seus drets a l'herència a favor del germà Bernat (Arxiu de la Catedral de Barcelona, Pergamins, Diversorum C, capsa 20, 2319).

⁴ El 28 de febrero de 1265 signà l'apòca dels 900 morabatins donats pel pare i dels 100 que li deixà la mare en el seu testament, fent-ne donació al seu espòs (*ibid.*, capsa 10, 470, trasllat del 22 de març del 1270). El mateix sistema es seguí amb Sança el 31 de juliol i 2 d'agost de 1268, però encara quedaren pendents 70 morabatins que hagué de far efectius Guillem, la vídua de Berenguer Durfort, el 4 de juliol de 1271 a Guillem Sarroca (Arxiu de la Corona d'Aragó, Diversos, Marquès de Monistrol, 3-20-18 i 3-21-5 i 8).

⁵ Els documents, escrits l'11 de febrer de 1254 pel notari Pere Marquès en presència del canonge, de Bernat de Vic, cunyat del nuvi, Guillem de Lacera i Pere de Fontclara, són èpoques signades una per Berenguer Durfort i l'altra per Bernat, en les quals consta l'escreix de 700 morabatins i la clàusula de que Berenguer havia d'esmerçar la suma del dot en finques propietat d'ell mentre visqués (ACB, Div. B, 121 i Div. C, carpeta 3, 3762). El mateix dia Bernat definia al seu pare els drets que tenia en l'esponsalici o escreix de la seva difunta mare i prometia no reclamar res (ACB, Div. C, capsa 22, 2652).

⁶ El resum del document de la donació es troba en l'inventari dels béns dels fills de Bernat fet el 1290 amb ocasió de subhastar-los i no inclou la situació de les cases.

l'ambició i avar Berenguer Durfort, la personalitat del qual va anul·lar completament la del seu fill Bernat. Encara que no consti en cap document, hem de suggerir com a possible motiu de la greu discòrdia familiar el fet que el 1255 Berenguer va contraure el seu segon matrimoni, aquesta vegada amb Guillem Gerard, també vídua amb fills. Tot i que les tres filles de Berenguer Ermengol i Guillem ja eren casades, la família Durfort augmentà aviat amb quatre fills més. És molt possible que Guillerma volgués fer-se la mestressa de la casa on va arribar un any després d'Elisenda de Lacera, i el seu marit l'ajudés contra la jove.

Sembla que Elisenda estava molt ben acostumada i no es trobava bé a casa del seu espòs per manca d'espai, d'aliments i de vestits, i també de servei i cabalgadures adients. Després d'haver-se queixat al seu pare, s'aguditzaren les discussions dels dos consogres que acabaren davant els jutges nomenats pel veguer de Barcelona, Pere de Castellassol, en nom de l'infant Pere, i així començà el plet.

El protagonista de l'afer és sens dubta Berenguer Durfort, que tenia avorrida la seva jove i es negava a alimentar-la perquè encara no li havien pagat 119 morabatins d'un dot de 1.400. Aquesta suma intentà fer-la efectiva Guillem de Lacera a instàncies dels jutges Pere Albert, canonge de Barcelona, Arnau de Gualba, canonge de Vic, Jaume Gerard, que era el germà de la segona esposa de Berenguer Durfort, Ferrer de Manresa i Berenguer d'Adarró, ciutadans de Barcelona, però el sogre d'Elisenda es negà a acceptar els diners. Com a advocats de Durfort van actuar Ramon Pere de Sarrià i Guillem de Banyeres, i també intervingué Bernat de Vic (possiblement el gendre de Berenguer Durfort), que se n'anà al servei de l'infant Pere el febrer de 1259; des de Santes Creus, el mateix infant va manar als jutges que esperessin el retorn de Bernat abans de decidir res, però com que aquest no podia tornar a Barcelona, escriví des de Cervera el 15 de febrer per facilitar als jutges la continuació de l'afer sense ell.

Deixant a part per ara els detalls del plet dels quals parlarem més endavant, ens fixarem només en el problema de la vivenda plantejat i resolt pels jutges sense que Durfort en fes cap cas. La seva casa, situada al mateix carrer Durfort on vivia l'altra branca del llinatge, és a dir, la família de Romeu Durfort, resultava insuficient per a viure-hi còmodament les nombroses persones que l'habitaven. Segons un document de 1272⁷ es trobava al carrer de Berenguer Durfort que era el de sobre el carrer del Born i, per tant, ens permet identificar-lo amb l'actual carrer de Sombrierers, nom que se li devia donar el segle XV quan es donà el d'Abaixadors al primer tros del mateix carrer Durfort. Cal remarcar que és una hipòtesi, perquè la construcció de

⁷ Document del 2 d'abril de 1272 (ACB, Div. C, caps 12, 883).

la gran església gòtica de Santa Maria del Mar va alterar bastant la configuració dels carrers al voltant de l'edifici romànic de dimensions més reduïdes, i es fa més difícil localitzar les cases i els carrers del segle XIII en aquesta zona.

La casa de Berenguer Durfort tenia als costats est i nord dues parets mitgeres amb la casa del mateix veí, que era Guillem de Ribalta, i els altres dos costats segurament donaven al carrer ocupant una cantonada. Ribalta tenia la casa per Pere de Llissac sota el domini i alou de Berenguer de Montcada i li donava al carrer anomenat del forn de Pere de Llissac. Com que Berenguer era un home terrible per la seva gasiveria i mal caràcter, segons es desprén de l'esmentat plet com anirem veient, promogué un conflicte amb motiu de les parets mitgeres contra Ribalta, del qual aconseguí cobrar la suma de 60 sous. A canvi d'aquests diners rebuts el 13 d'octubre de 1264⁸, Berenguer reconegué per escrit que la primera paret mitgera era pròpia d'ells dos des dels fonaments al cel i recta des del carrer, i anava des de la casa de Ribalta fins a la de Berenguer que tenia golfa (algorfa); Durfort permeté al veí fer-hi una tanca (clausura) amb l'alçada d'una tàpia des del pilar del seu pòrtic fins a l'esmentada golfa, tancant una finestra oberta en aquesta paret sobre el pòrtic i les finestres (lucernas); naturalment Ribalta havia de pagar totes les despeses de les obres; però en cas de caure la paret mitgera, s'hauria de refer a costa dels dos veïns, meitat per meitat.

Quant a l'altra paret mitgera que quedava al nord de les cases de Berenguer i a l'est de les de Ribalta, anava recta des de la golfa del primer al carrer del forn de Pere de Llissac i tenia dues obertures que el segon podia tancar; el que no podria fer mai era edificar o carregar sobre aquesta paret, a menys que ho fes des de l'alçada de la teulada, millor dit, d'una part d'ella, de la casa de Berenguer, perquè aquesta teulada havia estat construïda feia poc sota el socanyal, o sia la canal d'escóner l'aigua de la teulada de la golfa, que també devia tenir la seva pròpia teulada⁹.

A més de Ribalta, Durfort tenia unes veïnes anomenades Ferrera i Ermessenda; aquesta darrera vivia davant de la casa d'ell, i es recordà d'ambdues en el seu testament amb una deixa de 3 sous per a cadascuna.

Situada la casa de Berenguer Durfort en el barri de mar i coneguts els seus veïns, hem de completar-ne la descripció a base de les notícies contingudes en el plet sostingut pel propietari contra Guillem de

---

⁸ El document es conserva en un trasllat del 9 de febrer de 1323 (ACB, Div. C, carpeta 5, 4019), transcrit a l'apèndix.

⁹ El final de la frase es el següent: «...nunquam possitis operari vel caricare in pariete dicte mee algure nihil ex altitudine tegulate dicte domus mee sicut dicta tegulata modo est constructa subtus socanyal dicte mee algorfe».

Lacera, el seu consogre, el 1259. La vivenda només constava dels baixos, un pis i golfa, però tenia a la vora un cortal, un reracortal i un hort que podien permetre una ampliació de l'espai habitat en cas de necessitat. És curiós constatar l'existència d'un pòrtic davant la façana, descrit com a pòrtic superior i inferior, que podrien ser unes voltes a baix i una galeria a dalt.

Un cop s'entrava dins la casa, s'hi trobaven en primer lloc dos estables capaços per a tenir-hi fins a deu cavalcadures ben còmodament, i dues cambres on dormien els captius sarraïns, és a dir, els esclaus, un dels quals era batejat, segons diu l'amo en el seu testament. A continuació hi havia el celler, dividit en una part destinada a bótes (tonne) i una altra amb els cups (cubi). Aquí no se'ns informa si el celler quedava dividit per mitjà de pilars o si alguna de les bótes portava un nom concret, com és el cas de la propietat de Ramon de Banyeres el 1249¹⁰. Durfort hi tenia molts recipients (vegeta) plens de vi elaborat en el follador on s'hi tirava la verema procedent de les seves vinyes: 9 mujades de vinya a Cassoles heretades del seu nebot Poncet de Galac difunt, les de Lligalbé que ell tenia pels monestirs de Ripoll i de Sant Pere de les Puelles, la del pont de Bigues sota el domini del monestir de Santa Eulàlia del Camp, la de Llepaolles i altres enumerades en el seu testament de 1269. Alguns d'aquests recipients foren pel seu fill Bernat: un amb capacitat de'll cafissos i mig de cabuda del rengle (rengo) on hi havia quatre recipients, un de 8 cafissos de cabuda situat en el rengle on n'hi havia sis, i un cup (cubus), mentre els altres quedaren en mans de l'hereu que fou un noi nascut del segon matrimoni¹¹.

Una escala d'obra o de fusta —el document no ho precisa— portava cap el pis superior dividit en dotze «domus», paraula que aquí designa les cambres, quan normalment significa casa. Vora les dotze cambres s'hi ha de situar la cuina-menjador o potser era una d'elles, perquè el nombre de dotze sembla bastant important per incloure-l'hi. A sobre del pis encara hi havia la golfa i el solar situats sota la teulada de dues vertents, que deixava un bon espai per guardar-hi les coses poc utilitzades, com el taüt o bagul gran que hi tenia l'esmentat Ramon de Banyeres. També Berenguer Durfort tenia una caixa al solar (solero) que havia estat del seu pare i on hi conservaven els documents familiars; la va llegar al seu fill gran Bernat en l'al.ludit testament del 1269.

Segons l'opinió de Guillem de Lacera, els baixos de la casa ja eren ben necessaris pels estables, el celler i les cambres dels esclaus, i no

¹⁰ C. BATLLE, *La mentalitat i les formes de vida dels mercaders catalans medievals*, «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XXI (1980), pp. 81-94.

¹¹ Berenguer Durfort dictà el seu testament el 24 d'agost de 1269 quan es trobava tant malalt que no li fou possible signar-lo (ACA, Diversos, Marquès de Monistrol 3-1-33).

servien per a dormi-hi de nit ni fer tot el necessari per a la vida familiar; i per altra banda, insistia Lacera, tampoc el pòrtic, el pis superior i la golfa no eren llocs aptes per a viure-hi i dormir-hi de nit durant tot l'any. Per tant, deduem que la casa dels Durfort devia ser vella, incòmoda i petita per a deus famílies, molt pitjor que la dels Lacera, sobre la qual malauradament no tenim cap notícia.

La resposta de Berenguer Dufort als atacs del seu consogre només fa referència a l'aspecte econòmic de la qüestió; afirmava que no pensava despendre més que les rendes proporcionades pel dot d'Elisenda per mantenir més gent a casa seva, referint-se segurament a la serventa reclamada per la seva jove. És veu ben clar que no volia despendre res per a fer obres d'ampliació de la casa, ni per tenir més servei femení, ni per accontentar a una noia de bona família, quan les seves propietats a Barcelona, al seu territori i més lluny li podien permetre de sobres viure amb les comoditats mínimes existents a les cases de Lacera i també dels drapers Banyeres, exactament a la mateixa época ¹².

A l'inici del conflicte familiar, segurament sorgit entre Elisenda i la seva sogra, Bernat es posà al costat de la seva esposa, però després el pare l'apartà de la qüestió i no se l'esmenta per a res en el plet. De tota manera es veu que el joven matrimoni s'aventia i ho demostra un altre fet, i és que un cop separats, Elisenda es recordà d'ell en el seu testament.

Els jutges varen reconèixer la gasiveria de Durfort i en una inacabable sentència, que en concret no va servir de res, el 26 d'abril de 1259 li manaven complir amb la seva obligació, és a dir, pagar les despeses de la parella jove, posar-los casa amb dues criades i també dides si venien fills, comprar-li a la jove un seguit de vestits i mantells, donar-li per les seves almoines i oblacions 20 sous i a més 10 sous el dia de la resurrecció del Senyor, fer-la menjar a taula amb ell i la seva esposa Guillema, etc.

Ens interessa ara la part de la sentència dedicada a la casa que ens permet completar la descripció feta abans. Cal remarcar que els jutges elaboraren un escrit molt detallat i en el cas de la vivenda es devien preocupar d'analitzar-la personalment per acabar dividint-la entre les dues famílies en discòrdia, és a dir, la integrada per Berenguer, les dues filles que el 1259 encara no eren casades, la seva segona esposa i els fills petits, amb servents i esclaus, i d'altra banda el matrimoni jove. Segons els jutges, Berenguer havia de donar a Bernat i Elisenda una part de la casa: un tros del solar que és sobre el celler vers el carrer, des de l'arc inferior, segurament del mateix celler, cap

¹² C. BATLLE I GALLART, *La casa i la família de Burget de Banyeres, draper de Barcelona*, «Acta-Mediaevalia», II (1981), pp. 69-91.

a l'oest; aquí Berenguer hi faria una paret de separació aixecada sobre aquest arc, que havia d'estar acaba per l'octava de Pentecosta. Ell podia disposar de la golfa i de la cambra petita situada al peu de l'escala que portava a la golfa, amb l'entrada existent entre les cambres i la cuina.

Un cop dividida d'aquesta forma la casa, no es podien tancar la porta de la cuina ni la que comunicava amb la cambra gran, perquè havien de ser utilitzades en comú diverses dependències: la cuina, el pòrtic, el passadís (gradus), els cortals i l'entrada principal.

Per tenir cura de tot, Elisenda necessitava una criada, encara que fos compartint-la amb la resta de la família, i després dides, el nombre de les quals havia d'augmentar segons els fills que neixerien i l'edat de les criatures, perquè, i fins i tot això consta a la sentència, els fills mascles tenien dida fins els tres anys i les nenes només fins els dos, terminis que es podien prorrogar en cas de malaltia de les criatures.

Totes aquestes despeses i les generals de la casa havien de córrer a càrrec de Berenguer Durfort, que a més hauria de pagar les medicines necessàries a Elisenda en cas de malaltia o de part, i donar al joven matrimoni dos llits complets, és a dir, amb matalàs i la roba corresponent, un per a Bernat i un altre per a la seva esposa. Berenguer també havia de fer-li fer a la seva jove, fins a Pentecosta, els vestits necessaris, que es descriuen detalladament a la sentència; com que no complí res d'això dins del termini fixat, els jutges li donaren més temps, perquè pogués comprar la roba a les fires de Vilafranca del Penedès vinents, a l'octubre. A més d'adquirir la roba nova, Berenguer quedava obligat a renovar tot el conjunt al cap de tres anys amb roba de presset vermell o escarlata, és a dir, sempre de gran qualitat, recuperant ell tots els vestits usats llevat de túniques, brians, calces (caligas) i sabates (sotulares).

Al costat de l'aspecte econòmic, que és sens dubte el més important pels interessats, trobem detalls molt expressius de la postergació a la que estava sotmesa Elisenda a casa del seu espòs. En efecte, a la sentència s'estipulava que ella havia de menjar a taula junt amb el sogre i la seva dona, decisió que indica ben clarament la desairada situació de la noia obligada a menjar a part, segurament a la cuina. A petició d'ella mateixa, que per descomptat sembla tenir bastant caràcter, els jutges no li assignen una suma a càrrec del sogre i destinada als aliments de la parella jove, els seus servents i cavalcadures, llevat dels 20 sous per almoines i 10 sous el dia de la resurrecció del Senyor. Per cloure l'afer, la sentència acaba advertint a Berenguer que, avenint-se la parella jove ha de fer que Elisenda procuri decentment pel seu marit.

Berenguer Dufort no complí la sentència acatada per ell amb jurament i el 17 de novembre, passades les fires de Vilafranca on

havia de comprar l'eixovar de la jove, el pare d'ella va anar a la cúria del veguer per a protestar i aconseguí que l'autoritat cités Durfort per comparèixer altre cop¹³. Tot resultà completament inútil, i acabada la paciència de tots davant la tossuderia de Berenguer, Guillem de Lacera s'endugué la filla a casa seva i va seguir el procés per recuperar els diners del dot i fixar una indemnització per l'afront rebut. Amb intervenció del rei Jaume, l'autoritat ciutadana que era Guillem Grony, batlle substituït pel seu germà Jaume, va fixar en 200 auris o morabatinades anuals la suma destinada a Elisenda per la seva manutenció que havia de pagar Durfort, i naturalment ell no ho acceptà, va declarar suspectes els Grony i va apel·lar al monarca el 2 d'octubre de 1261¹⁴.

Deixant de banda el problema general, si ens fixem en alguns detalls, sorprèn la resistència del sogre per exemple en el capítol dels servents, quan poc després en tenia uns quants, a més dels esclaus sarraïns allulits. En efecte, a mitjan 1269 i segurament per desig de la seva esposa Guillerma, que li va donar quatre fills, Berenguer tenia a casa seva la filla de Berenguera Ponça a la qual va destinar un dot de 100 morabatins en el seu testament, Ferret i la seva germana, als quals devia part del sou, i en Canals qualificat de «trotarius meus», és a dir, correu en el mateix document¹⁵.

L'afer encara cuejava a la mort de Berenguer, escaiguda poc després d'haver atorgat testament el 24 d'agost del 1269, i de la mateixa Eilsenda gairebé alhora, per acabar d'arreglar la qüestió econòmica. Els últims tractes es realitzaren entre Bernat Durfort i els marmessors de la seva ex-esposa, Bernat Burget, Guerau de Gualba i Guillem i Berenguer de Lacera, i el primer es comprometé el 4 de febrer de 1270 a pagar-los 300 morabatins deguts de l'escreix de la difunta. Poc després, el 19 de maig, féu efectiva als esmentats marmessors la suma del dot, és a dir, els 1.400 morabatins rebuts pel seu pare¹⁶.

¹³ Els documents del plet Durfort-Lacera, renovat per l'incompliment de la sentència per part del primer, van des del 18 de gener al 17 de setembre del 1259 (ACB, Div. C, carpeta 7, 4106 i 4118, i caps 20, 2379).

¹⁴ Carta partida per ABC en la qual Durfort demana als Grony còpia del manament reial davant dos testimonis, que són el cavaller Pere d'Orta i Berenguer Llobet (ACB, Div. C, caps 16, 1464).

¹⁵ A Berenguera Ponça li llegà 50 sous i podia rebre una part del dot en cas de morir la noia, mentre la resta de la suma retornaria a l'hereu Durfort. A Ferret i a la seva germana els hi donava 50 sous, és a dir, 25 a cadascú a més de la suma deguda; i a Elisenda, filla de Ferret, 100 sous pel dot (ACA, Div., Marquès de Monistrol 3-1-33).

¹⁶ El 4 de febrer de 1270 Bernat signà el compromís i prometé pagar el mes d'abril vinent, com ho féu perquè el document està estisorat (ACB, Div. C, caps 18, 1901). El mateix any, el 21 d'abril, Bernat apareix com a fiador del seu ex cunyat Guillem de Lacera. El segon document, del 19 de maig, fet pel notari Pere Marc es troba resumit en l'inventari dels pubills Durfort del 1290.

Un cop alliberat de la presència angoixant del pare i vidu d'Elisenda gairebé el mateix temps, Bernat es va tornar a casar aquesta vegada amb la filla d'un draper, el ric Bernat Burget, i de la seva esposa Brunissenda. La noia, anomenada con la seva mare, rebé un dot de 1.500 morabatins el 28 d'octubre de 1269 davant el seu oncle Berenguer Burget, l'argenter Ramon Guasch, Arnau de Caldes i el joglar Pere Guasch, que formen un grup de testimonis bastant heterogeni¹⁷.

Encara que no tenim cap notícia concreta sobre una possible divisió de la vivenda familiar, suposem que algun sistema de concòrdia havien de seguir els dos fills de Berenguer Durfort per repartir-se-la i constar ambdós conjuntament en un conflicte amb el veí Pere de Llissac. D'una banda, Bernat era propietari de cases i forn per donació del seu pare com hem vist en comentar el plet de 1259, i d'altra banda, Berengueró, fill menor d'edat de Guillem Gerard, era l'hereu universal del difunt Berenguer. Bernat i el seu germanastre, encara sota la tutoria de la seva mare, com a propietaris de la casa del seu pare difunt varen arribar a un acord amb el veí Llissac, amo del forn i de la casa contigua esmentats abans, que renuncià a reclamar res després d'haver rebut 100 sous de mans dels marmessors de Berenguer Durfort el 14 de juny de 1270¹⁸. La intervenció dels marmessors podria indicar un nexa d'unió entre els dos germans.

Un altre veí de Bernat era Marimon de Plegamans que tenia unes cases properes al mar, a l'església de Santa Maria i a l'alfòndec per Guillem Sarroca, del qual eren alou, heretades després pel seu fill Berenguer Sarroca¹⁹. Com que Guillem Sarroca era gendre de Berenguer Durfort, segons hem explicat abans, la propietat esmentada devia ser una part de la gran finca del sogre, que segurament havia cedit aquesta casa en concepte de dot a la seva filla.

Deixant de banda la història de la família, només al·ludirem al tercer enllaç de Bernat Durfort, vidu de Brunissenda Burget, amb Berenguerona de Granada pertanyent a una família de Tarragona molt relacionada des de feia anys amb els Durfort. La núvia, filla del difunt

¹⁷ Carta partida per ABC escrita pel notari Guillem Rossell (ACB, Div. C, capsa 8, 122). Els Burget eren parents de l'altra branca dels Durfort, vid. el treball citat a la nota 12.

¹⁸ Els marmessors eren el canonge de Barcelona Guerau de Gualba, que era el capellà de Santa Maria del Mar, Bernat de Mataró (lloc on el difunt tenia possessions), i els germans Pere i Bartomeu Romeu (ACB, Div. C, capsa 11, 774, trasllat del 12 d'agost de 1270).

¹⁹ Aquest veïnatge consta en un document del 2 de novembre de 1266 (ACB, Div. C, capsa 9, 248) i a l'inventari Durfort de 1290. Sobre el personatge vegeu J. M. MADURELL MARIMON, *Marimón de Plegamans y de Montoliu (1256-1295)*, «Hidalguia», 103 (1971), pp. 941-950. El conjunt de tots aquests edificis era l'antic alfòndec reial, més proper a Santa Maria del Mar; devia donar als carrers de Plegamans i de la Nau, segons S. SANPERE I MIQUEL, *Topografia antigua de Barcelona, La Rodalia de Corbera*, Barcelona, 1890, p. 205, doc. 61, citat per F. CARRERAS CANDI, *op. cit.*, p. 368.

Ramon i de la seva esposa Saurina, portà un dot de 1.300 morabatins pagat el 2 de novembre de 1274²⁰. D'aquest matrimoni varen néixer tres fills, Bernardó, Romeu i Saurina, abans de quedar trencat per la mort de Bernat a inicis del 1285, però la seva esposa només li va sobreviure uns tres anys deixant els nens orfes sota la tutoria del ciutadà barceloní Pere Mallol.

Sobre el tutor recaigué la difícil tasca de pagar els deutes del matrimoni difunt a nombrosos creditors, que d'una banda eren prestadors jueus i de l'altra criats i treballadors de la casa. La seva preocupació per trobar diners l'obligà, com a últim recurs per evitar la venda de finques, a fer inventari i a vendre en pública subhasta la major part dels mobles i atuells de casa, valorats en conjunt en l'elevada suma de 73 lliures i 17 sous a l'octubre de 1290, segons el document que ja hem citat al llarg d'aquest treball.

Un dels sistemes arbitrats pel tutor per aconseguir diners ens interessa especialment per tal com fa referència a la casa familiar, on vivien els tres orfes amb els criats i els esclaus sota la vigilància de l'àvia materna. El tutor devia considerar que per tan poca gent la casa era massa gran i decidí llogar-ne una part fent constar els drets dels infants a entrar o treure coses pel portal major i a utilitzar el celler i el pou.

En el contracte del lloguer, que es féu entre el curador dels Durfort i Berenguer de Finestres el 29 d'octubre de 1295 i per dos anys desde la festa de Tots Sants vinent, trobem detalls interessants sobre la situació de la casa, molt propera a l'església de Santa Maria del Mar i a l'alfòndec reial, sobre el qual tenia obertura una cambra anomenada «domus» en el document; era la resta de l'alfòndec propietat del rei i situat vora la platja a l'època de Jaume I.

L'edifici, definit com alou dels infants, no devia trobar-se en gaire bon estat de conservació quan el tutor es va comprometre a pagar les reparacions necessàries o a fer el que calgués si queia el bastiment, per acontentar el llogater Finestres. Aquest era un ric canvista barceloní que uns anys més endavant fou el protagonista d'una escandalosa fallida, però de moment podia pagar les 16 lliures anuals estipulades per l'ocupació de la casa. Que li interessava el lloc, segurament per tenir la seva taula vora l'alfòndec, ho demostra el fet que Finestres es féu garantir la seva estada per dos anys, amb la renúncia del tutor a vendre la casa, fer un establiment més alt, reclamar-la per a ús dels propietaris o per altres motius emparant-se en el costum de Barcelona que permetia a l'amo treure el llogater per les esmentades causes.

Es va excloure de lloguer el celler, on els propietaris tindrien accés tant pel portal major com per les reixes, quan hi haguessin de

²⁰ ACB, Div. C, carpeta 3, 3845 i caps 19, 2210.

portar el vi de les seves vinyes o treure'l per vendre. A més, si el seu administrador, el batlle Ramon de Portella, havia de fer-hi el vi, podria entrar pel portal del mateix celler²¹. El batlle ja exercia les seves funcions anys enrera, almenys en vida de Bernat Durfort i de la seva darrera esposa.

Per cloure l'anàlisi dels documents referents a la casa dels Durfort, només hem de remarcar que ens hem basat en la identificació de la casa de Berenguer el 1259 amb la del seu fill Bernat i hereus a la fi del segle. Suposem que la casa paterna i la donada a Bernat amb motiu de les seves primeres núpcies era la mateixa vivenda, perquè si cadascú hagués tingut casa pròpia, el conflicte no hauria sorgit i no s'hauria ordenat la divisió de la casa entre les dues famílies. De tota manera, la propietat de Berenguer incloïa diverses finques contigües, que formaven una o més illes situades vora l'església romànica de la mar i el començament del Born i en les quals hi havia el forn i també l'allotjament de nombrosos menestrals, a més de la vivenda dels propietaris.

La importància de la casa dels Durfort, en el carrer del seu nom, es basa en el fet que és l'única del segle XIII coneguda amb detall tant en la seva estructura com en el seu interior, ben provist per cert, però els mobles, atuells de cuina, vestits, etc., de l'inventari requereixen un estudi a part pel seu extraordinari interès.

ADDENDA

Un cop acabat aquest treball hem localitzat uns documents que ens permeten donar a contéixer la venda de part de l'alfòndec per Jaume I a Berenguer Durfort el 1244 i després a altres persones, mentre quedava encara com a alfòndec, sota la protecció reial, un edifici amb voltes cedit pel monarca a Pere de Llissac. Tractem el tema en *La casa barcelonesa en el siglo XIII: características, técnicas y materiales*, que publicarà en breu la Universitat de Niça en un volum miscel·lani sobre la construcció a la Península a la baixa Edat Mitjana.

²¹ El document fou escrit pel notari Berenguer Llobet en presència del batlle de la casa i de Pere de Mora, i fou estisorat per indicar que al cap dels dos anys estipulats no es va renovar el contracte (ACB, Div. C, capsa 10, 462).

APENDICE DOCUMENTAL

1264, octubre, 13. Barcelona.

Acord signat entre Berenguer Durfort i Guillem de Ribalta referent a les obres a realitzar a la paret mitgera, per les quals el segon paga a Durfort la suma de 60 sous de moneda de Barcelona de tern i es compromet a pagar totes les despeses; la finca es troba al carrer del forn de Pere de Llissac.

Arxiu de la Catedral de Barcelona, Pergamins, Diversorum C, carpeta 5, 4019.

Hoc est translatum sumptum fideliter a quodam publico instrumento per alphabetum diviso, cuius tenor talis est. Sit omnibus notum quod ego Berengarius Durfortis concedo et recognosco vobis Guillelmo de Ribalta et tuis quod totus ille paries, qui est inter domos meas in quibus habito ex parte orientis et domos tuas quas tenes per Petrum de Lissacho sub dominio et alodio Berengarii de Montechateno ex parte occidentis, sicut dictus paries se extendit recta linea a carraria que est ante domos meas ex parte circii usque ad quandam domum meam que se tenet cum mea alurfa, est medius et comunis in inter me et meos et te ac tuos de solo fundamentis et opere ex abisso usque in celum; in quo pariete tu facias clausuram ex altitudine unius tapie cum tua missione a pilari mei porticus usque ad meam alurfam, et claudas similiter cum tua missione quandam fenestram que est in dicto pariete et aperit in meo porticu, et claudas omnes lucernas que in eodem pariete sunt.

Et sic dictus paries maneat in perpetuum medius et comunis inter me et meos et te ac tuos ex abisso usque in celum. Tu vero vel tui nunquam habeatis aliquam vistam, dominium vel servitutem in domibus meis, et ego vel mei nunquam habeamus aliquam vistam, dominium vel servitutem in domibus tuis. Et ego et mei et tu ac tui possimus operari et carricare in dicto pariete quandocumque velimus sine contradictum alicuius nostrum. Verum si dictus paries ceciderit vel se in aliquo de cetero deterioraverit, ego et mei et tu ac tui refficiamus ipsum parietem comunibus missionibus.

Recognosco etiam in veritate quod totus ille paries qui est inter dictas domos meas ex parte circii et dictas domos tuas ex parte meridiey sicut pretenditur recta linea a dicta mea alurfa usque ad carrariam furni Petri de Lissacho, est medius et comunis de solo fundamentis et opere ex abisso usque in celum et in eodem pariete possimus operari et districare ego et mei et tu ac tui quandocumque velimus sine contradictum alicuius nostrum. Verum si dictus paries ceciderit vel de cetero se in aliquo deterioraverit, ego et mei et tu ac tui refficiamus ipsum parietem comunibus missionibus. Tu vero claudas cum tua missione duas lucernas que sunt in dicto pariete et ego vel mei nec tu vel tui nunquam habeamus aliquam vistam, dominium vel servitutem in domibus alicuius nostrum.

Retineo tamen mihi et meis quod tu vel tui nunquam possitis operari

vel caricare in pariete dicte mee algrufe nisi ex altitudine tegulate dicte domus mee sicut dicta tegulata modo est constructa subtus socanyal dicte mee algrufe. Preterea promito tibi a me legitime stipulanti sub obligatione omnium bonorum meorum mobilium et immobilium quod de medietate dictorum parientum et de omnibus melioramentis, que tu feceris in dictis parietibus, ero tibi et tui legalis gierend, auctor et deffensor contra omnes personas et tenebor semper tibi et tuis de firma ac legali eviccione. Concedo etiam et recongnosco quod habui et recepi a te pro medietate dictorum parietum sexaginta solidos monete Barchinone de terno, de quibus bene paccatus sum ad meam voluntatem, sic quod penes te nichil remaneat in debito. Unde renuncio omni exceptioni peccunie non numerate et ne valeam in hiis qua dicta sunt excusari vel differi omni juri, rationi et consuetudini pro me facienti penitus renuncio.

Ad hec ego Guillelmus de Ribalta predictus convenio et promito tibi Berengario Durfortis a me legitime stipulanti quod meis propriis expensis sine missione tua et tuorum faciam totam dictam clausuram et claudam omnes dictas lucernas que sunt in dictis parietibus; claudam etiam quandam fenestram que est in dicto pariete et aperit in dicto tuo porticu, obligans tibi et tuis propter hec me et omnia bona mea mobilia et immobilia habita et habenda, in qua magis accipere volueris et inde credaris tuo plano verbo, sic quod nullo jure, causa vel ratione possim me in predictis deffendere vel excusare.

Actum est hoc III° idus octobris anno Domini M^o CC^o LX° quarto.

Signum Berengarii Durfortis qui hoc laudo et firmo.

Signum Guillelmi de Ribalta predicti qui hoc laudo et firmo.

Testes huius rey sunt Arnaldus Ferrarii de Otina, Vives de Campo et Bartholomeus de Podio.

Signum Petri de Cardona, notarii publici Barchinone, qui hoc scribi fecit et clausit die et anno quo supra.

Signum Laurencii Barceloni, auctoritate regia notarii publici Barchinone subscribentis pro teste. Signum Guillelmi Coscoy, auctoritate regia notarii testis huius translati.

Signum Jacobi Serra, autoritate regia notarii publici Barchinone, qui hoc translatum sumptum fideliter a suo originali instrumento et cum eodem de verbo ad verbum legitime comprobatum scribi fecit et clausit quinto idus februaryi anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo tercio cum litteris et signo rasis et emendatis in linea XVII^a ubi dicitur signum Berengarii Durfortis qui hoc laudo et firmo.